

Danuta Miłaszewicz

Uniwersytet Szczeciński

**DYLEMATY POLITYKI EKONOMICZNEJ
W ŚWIETLE USTALEŃ
EKONOMII EKSPERYMENTALNEJ
I NEUROEKONOMII**

Streszczenie: Prowadzona we współczesnych gospodarkach polityka ekonomiczna opiera się na ustaleniach szkół i kierunków zaliczanych do głównego nurtu ekonomii. Wywodzące się z nich modele oddziaływania polityki ekonomicznej na gospodarkę uwzględniają liczne założenia dotyczące zachowania się rynków i podmiotów decyzyjnych. Jednak wiele z tych założeń nie znajduje potwierdzenia w rzeczywistości. Próby rozjaśnienia rzeczywistych zachowań podmiotów i badania podstaw podejmowanych przez nie decyzji, wykorzystujące w tym celu różnego rodzaju eksperymenty, podejmowane są w ramach ekonomii eksperymentalnej oraz neuroekonomii. Celem opracowania jest przedstawienie obu rozwijających się dziedzin i stosowanej przez nie metody badawczej oraz odniesienie wniosków wynikających z przeprowadzonych w ich ramach badań do współczesnej polityki ekonomicznej.

Słowa kluczowe: polityka gospodarcza, ekonomia eksperymentalna, neuroekonomia.

1. Wstęp

Druga połowa XX wieku może być oceniana jako szczególnie dobry okres dla ekonomii głównego nurtu, która stała się dominującą nauką wśród nauk społecznych. Jednocześnie jednak właśnie w tym okresie nasiliły się głosy szczególnej krytyki ze strony przedstawicieli innych nauk społecznych oraz licznych ekonomistów, zwłaszcza z nurtów ekonomii heterodoksyjnej. Powszechnie znane zarzuty stawiane ekonomii głównego nurtu dotyczą przede wszystkim nierealistycznych założeń przyjmowanych w obowiązujących w jej ramach modelach oraz stosowanej metody badawczej, które nie stwarzają możliwości wyjaśniania, przewidywania oraz kontrolowania istotnych zjawisk występujących w rzeczywistości gospodarczej¹.

¹ Zob. M. Brzeziński, M. Gorynia, Z. Hockuba, *Ekonomia a inne nauki społeczne na początku XXI w. Między imperializmem a kooperacją*, „*Ekonomista*” 2008, nr 2.

Część krytyków ekonomii głównego nurtu podkreśla, że podstawowym problemem jest odwoływanie się w niej do przestarzałych schematów psychologicznych, na których były budowane mikropodstawy makroekonomicznych modeli i teorii funkcjonowania gospodarki. Stąd też tłumaczone na ich podstawie zachowania uczestników procesów decyzyjnych w ujęciu modelowym dalekie są od tych, które można zaobserwować w rzeczywistości. Próby rozjaśnienia tej rzeczywistości, na podstawie badania zachowań podmiotów i podstaw dokonywanych przez nie decyzji, podejmowane są obecnie m.in. w ramach ekonomii eksperymentalnej oraz neuroekonomii, które są efektem kooperacji ekonomii z innymi naukami. Głównym instrumentem badań przeprowadzanych w tych dziedzinach ekonomii są eksperymenty mające ekonomiczny charakter. Na podstawie wyników tych eksperymentów testowane są modele i teorie ekonomiczne, a także tworzone są nowe.

Przedstawienie obu wymienionych, a dynamicznie rozwijających się dziedzin ekonomii i stosowanej przez nie metody badawczej oraz odniesienie wniosków, wynikających z przeprowadzonych w ich ramach badań, do współczesnej polityki ekonomicznej jest podstawowym celem tego opracowania.

2. Główny nurt ekonomii jako podstawa polityki ekonomicznej

Ekonomia jest dziedziną nauki zajmującą się kwestią podejmowania decyzji dotyczących wyborów odnoszących się do wykorzystania ograniczonych zasobów. Według podejścia utylistycznego (aplikacyjnego) do rozwoju nauk ekonomicznych ekonomia jako nauka powinna przede wszystkim poszukiwać instrumentów i metod, które pozwalają skuteczniej niż dotychczas sterować, zwłaszcza na poziomie makroekonomicznym, przebiegiem procesów gospodarczych, tak aby maksymalizować szeroko rozumiany dobrobyt społeczny oraz dawać możliwość lepszej predykcji zjawisk i procesów gospodarczych².

Zbiorem instrumentów, które państwo może wykorzystać do sterowania procesami gospodarczymi, jest natomiast polityka ekonomiczna. Mając do dyspozycji wiele środków wpływania na gospodarkę, należy wybrać, w ramach polityki ekonomicznej, te z nich, które w panujących warunkach są oceniane jako najbardziej adekwatne i skuteczne. Narzędzia te powinny być w pełni świadomie dobierane i wykorzystane do wpływania przez państwo na procesy gospodarcze. Jednak sposób ich działania oraz rzeczywiste skutki zastosowania, uzależnione od istniejących uwarunkowań, mogą się różnić od założonych.

Współcześnie w rozwiniętych gospodarkach rynkowych realizowana polityka ekonomiczna, zwłaszcza makroekonomiczna, znajduje oparcie w istniejących w głównym nurcie ekonomii poglądach teoretycznych oraz w długookresowych doświadczeniach w jej prowadzeniu. Wywodzące się z głównego nurtu ekonomii modele oddzia-

² Zob. B. Fiedor, *Nauki ekonomiczne wobec wyzwań współczesności – wprowadzenie*, [w:] *Nauki ekonomiczne wobec wyzwań współczesności*, red. Z. Hockuba, B. Fiedor, PTE, Warszawa 2009, s. 11.

ływania polityki ekonomicznej na gospodarkę budowane są w oparciu o syntezę neoklasyczną, u podstaw której leżą Keynesowska teoria zagregowanego popytu oraz klasyczna mikroekonomia. Modele te konstruowane są na podstawie licznych założeń dotyczących zachowania się rynków i pojedynczych podmiotów decyzyjnych.

Podstawowymi założeniami w ramach paradygmatu ekonomii głównego nurtu jest to, że na efektywnych rynkach, które wcześniej czy później są w stanie osiągnąć równowagę, działają racjonalne podmioty (właściwie racjonalne jednostki, tzw. *homo oeconomicus*), które dysponując pełną informacją o dostępnych alternatywach, kierują się przy podejmowaniu decyzji jedynie swoimi stałymi, egoistycznymi preferencjami i dokonują wyborów zapewniających im maksymalizację użyteczności. Tworzone na tych podstawach modele normatywne konfrontowane są z rzeczywistymi zachowaniami ludzi w sytuacjach wymagających podejmowania decyzji. Wyniki tej konfrontacji wskazują, że proste wybory bywają zgodne z modelami racjonalnego działania, ale złożone decyzje, które przeważają ilościowo we współczesnych gospodarkach, są z reguły dalekie od optymalności. Im bardziej wzrasta stopień trudność i złożoność faktycznie podejmowanych decyzji, w tym mniejszym stopniu jednostki są podobne do modelowego *homo oeconomicus* i tym trudniej przewidywać skutki oraz efekty prowadzonej polityki ekonomicznej³.

Obserwacja rzeczywistości jest w ramach tradycyjnej ekonomii głównym narzędziem badania gospodarki. Jej celem jest analiza przeszłych procesów oraz ich prognozowanie na przyszłość. Metoda ta okazuje się jednak niedoskonała, ponieważ złożoność gospodarki i odbywających się w niej procesów uniemożliwia uwzględnienie wszystkich elementów je tworzących. Stąd też prognozowanie na podstawie wyodrębnionych z całościowego kontekstu, wybranych czynników o charakterze ekonomicznym nie daje możliwości dobrego przewidywania zmian gospodarczych. Nietrafione prognozy i brak uzasadnienia teoretycznego dla zachodzących zjawisk powodowały stopniową krytykę i deprecjonowanie obowiązującego w głównym nurcie ekonomii paradygmatu, budującego koncepcje makroekonomiczne na bazie klasycznej analizy mikroekonomicznej i zbiorze metodologicznych założeń.

Wszystko to oznacza, że z pewną dozą ostrożności należy podchodzić do możliwości oddziaływania na gospodarkę w ramach polityki ekonomicznej, którą sugeruje teoria ekonomii głównego nurtu. A jak wskazują niektórzy – nawet sami ekonomiści są raczej sceptyczni wobec efektywności takiej polityki, która może przynieść nieoczekiwane skutki z tego powodu, że zaprojektowana jest na podstawie ograniczonej wiedzy o gospodarce i może być zmieniana podczas politycznej implementacji⁴.

³ Szerzej na temat sposobów oceny polityki gospodarczej zob. J. Kaja, *Polityka gospodarcza. Wstęp do teorii*, SGH, Warszawa 2007, s. 20-24.

⁴ Zob. J.B. Davis, *The Change in and State of Recent Economics*, "The Long Term View", Special Issue "How Economics is Changing", Massachusetts School of Law, vol. 7 (1), Spring 2008, s. 8.

3. Ekonomia eksperymentalna

Obecnie, gdy coraz częściej ekonomia tradycyjna przestaje się sprawdzać, także jako idealna podstawa modelowania polityki ekonomicznej, znajdują zastosowanie inne, nieortodoksyjne podejścia do badania zjawisk ekonomicznych. Należy do nich ekonomia eksperymentalna, zaliczana do ekonomii behawioralnej, będącej powiązaniem klasycznej wiedzy ekonomicznej z deskryptywnymi (opisowymi) modelami psychologicznymi, w której ramach próbuje się wyjaśniać wiele decyzji ekonomicznych dotyczących np. oszczędzania, inwestowania, podejmowania ryzyka czy negocjowania⁵. Ekonomia behawioralna z kolei włączana jest do tzw. ekonomii złożoności, na którą coraz szerzej otwiera się ekonomia głównego nurtu⁶.

Ekonomia eksperymentalna to nurt ekonomii posługujący się eksperymentem jako głównym narzędziem do prowadzenia badań zachowań ludzkich w warunkach kontrolowanych. Eksperyment przeprowadzany jest na grupie osób znających warunki gry. Osoby te mają reagować na daną sytuację zachęcane do tego odpowiednią nagrodą. Dzięki użyciu eksperymentów możliwe jest eliminowanie niekorzystnych i nieefektywnych rozwiązań oraz uniknięcie dużych strat i zachwiania gospodarki. Każdy eksperyment może być wielokrotnie powtarzalny, dzięki czemu można odkryć mechanizmy reakcji ludzi i gospodarki na zmianę „zasad gry” – przepisów, regulacji, instytucji.

W ramach eksperymentów tworzone są warunki, w których hipotezy i modele dotyczące ekonomicznych zachowań ludzkich poddawane są testowaniu. Wyniki tych eksperymentów są wykorzystywane do tworzenia teorii ekonomicznych oraz sprawdzenia ich poprawności.

Eksperymenty jako narzędzie badawcze zaczęły być stosowane stosunkowo niedawno, w drugiej połowie XX wieku. W ramach ekonomii eksperymentalnej wyróżnić można trzy dziedziny badań wykorzystujące eksperymenty do testowania: hipotez teorii użyteczności i teorii gier, a także dotyczących różnych form organizacji i struktury rynku⁷. Szczególnie dwie pierwsze z wymienionych dziedzin badań ekonomii eksperymentalnej dostarczają wniosków pozwalających na modyfikacje założeń koncepcji *homo oeconomicus*.

Dynamiczny rozwój ekonomii eksperymentalnej spowodował zastanowienie się nad adekwatnością podstawowych założeń, na których opiera się tradycyjna ekonomia, zwłaszcza założenia o racjonalności działania i egoizmie jednostek

⁵ Zob. T. Tyszka, *Decyzje. Perspektywa psychologiczna i ekonomiczna*, Scholar, Warszawa 2010, s. 9.

⁶ Zob. A. Wojtyna, *Współczesna ekonomia – kontynuacja czy poszukiwanie nowego paradygmatu*, [w:] *Nauki ekonomiczne...*, s. 20.

⁷ S. Kalinowski, *Geneza i znaczenie metod eksperymentalnych w ekonomii*, [w:] *Teoretyczne podstawy polityki gospodarczej*, red. M. Ratajczak, Zeszyty Naukowe AE w Poznaniu nr 77, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2006, s. 89.

(egoistycznych preferencjach). Dzięki niej tworzone są bliższe rzeczywistości modele zachowania jednostek w sytuacjach, które można opisać jako gry⁸. Tradycyjna teoria gier, włączona w obszar badawczy ekonomii głównego nurtu, opiera się na tych samych założeniach dotyczących racjonalności jednostki. Ekonomia eksperymentalna wykorzystuje natomiast liczne eksperymenty ekonomiczne, dowodzące, że:

- uczestnicy gier nie są racjonalni w sensie określanym przez ekonomię głównego nurtu⁹;
- znaczna część osób dba nie tylko o swoje własne materialne korzyści, ale także o sprawiedliwość podziału, czyli posiada nieegoistyczne preferencje (preferencje zorientowane społecznie);
- ludzie skłonni są do ponoszenia pewnych kosztów, aby poprawić ich zdaniem niesprawiedliwy podział oraz nagradzać osoby wykazujące chęć kooperacji, a karać te, które nie wyrażają chęci współpracy¹⁰;
- ludzie pozytywnie reagują na przyjazne intencje innych ludzi, a negatywnie na intencje nieprzyjazne (teoria sprawiedliwości wzajemnej);
- ludzie w każdych warunkach odrzucają niesprawiedliwe podziały, nawet gdy są one skutkiem przypadku (teorie awersji wobec niesprawiedliwości)¹¹.

Eksperymenty ekonomiczne używane są obecnie do analizy wielu zjawisk i problemów ekonomicznych, np. popytu i podaży na danym rynku, do symulowania aukcji oraz przetargów i kalkulacji przychodów z nich wynikających. W ramach eksperymentów badane są też decyzje, z którymi związany jest konflikt, konieczność jego rozstrzygnięcia czy rozwiązywania dylematów moralnych, jak np. mechanizmy głosowania, interakcje strategiczne pomiędzy kilkoma graczami (m.in. w procesach negocjacji), spekulacja, arbitraż, a także inne decyzje podejmowane w warunkach niepewności i ryzyka. Ekonomia eksperymentalna stwarza zatem możliwość zbadania, jak otoczenie instytucjonalne, czynniki kulturowe i społeczne wpływają na funkcjonowanie gospodarki, rozszerza więc pole badawcze ekonomii.

4. Neuroekonomia

Uzupełniane dzięki ekonomii eksperymentalnej i wiedzy psychologicznej normatywne modele zachowań ekonomicznych często nie pozwalają na ścisłą interpretację tych zachowań, ponieważ nie uwzględniają emocji, którymi kierują się jednostki, a

⁸ Zob. A. Kosior, *Model nieegoistycznych preferencji: wprowadzenie i najnowsze badania*, „Decyzje” 2008, nr 9, s. 5.

⁹ Zob. M. Malawski, J. Roy, *Gry przetargu ultymatywnego*, „Decyzje” 2005, nr 3, s. 79-102, oraz T. Zaleskiewicz, *Czy nieracjonalność może być racjonalna? Klasyczne i alternatywne modele wyboru i zachowania w n-osobowych grach ekonomicznych*, [w:] *Człowiek wobec wyzwań i dylematów współczesności*, red. E. Aranowska, M. Goszczyńska, Scholar, Warszawa 2006.

¹⁰ A. Kosior, wyd. cyt., s. 7.

¹¹ T. Zaleskiewicz, *Neuroekonomia*, „Decyzje” 2008, nr 9, s. 50.

które bardzo często nie są nawet przez nie uświadomione. Odczytywaniem i uwzględnianiem emocji w wyjaśnianiu procesów decyzyjnych mających charakter ekonomiczny zajmuje się neuroekonomia, której początki datowane są na lata 90. XX wieku. Jest ona zatem stosunkowo nową interdyscyplinarną dziedziną, funkcjonującą na pograniczu neurobiologii, psychologii i ekonomii, zaliczaną do neuronauki badającej mózgową podstawę procesów psychicznych i zachowań¹². Koncentrując się na przebiegu procesów mózgowych, neuronauka umożliwia rozwiązywanie problemów teoretycznych, których nie udało się rozwiązać za pomocą tradycyjnych metod diagnostycznych¹³. Neuroekonomia jest dziedziną wiedzy, która wykorzystując odkrycia neuronauki, posługuje się technikami badania neuronalnych podstaw decyzji ekonomicznych¹⁴. Stosuje ona wiedzę o mechanizmach działania mózgu w analizie zachowań ekonomicznych oraz do wyjaśniania teorii ekonomicznych¹⁵.

Neuroekonomia, wykorzystując nowoczesne metody obrazowania mózgu (elektroencefalogram, pozytonową tomografię emisyjną, funkcjonalny rezonans magnetyczny), bada, jak zmienia się aktywność określonych jego części podczas wykonywania przez jednostkę różnych zadań o charakterze ekonomicznym, czyli w warunkach eksperymentalnych, a wyniki te porównuje do pomiarów aktywności mózgu uzyskanych w warunkach spoczynku. Dzięki eksperymentom neurologicznym neuroekonomia bada na poziomie mechanizmów neurofizjologicznych (mózgowych) proces przemiany wstępnych informacji w końcowe wybory ekonomiczne, wiążące się zarówno z konsekwencjami materialnymi, np. finansowymi, jak i niematerialnymi, np. moralnymi i społecznymi.

W ramach znacznej części eksperymentów neuroekonomicznych testowana jest rola, jaką w myśleniu ekonomicznym i zachowaniach ekonomicznych odgrywają dwa systemy przetwarzania informacji: emocjonalno-doznaniowy oraz racjonalno-analityczny. Decyzje podejmowane są w sposób racjonalny (na „chłodno”), gdy system analityczny dominuje nad emocjami, lub emocjonalny (na „gorąco”), gdy są one determinowane przede wszystkim przez emocje przy nieznacznym udziale analizy racjonalnej¹⁶.

Dzięki badaniom przeprowadzonym przez neuroekonomię odczytywany jest obraz mózgu w trakcie dokonywania wyborów ekonomicznych: podejmowanych w warunkach ryzyka i niepewności, zawierających aspekty moralne lub kontekst społeczny oraz tych, których skutki są odroczone w czasie. Przeprowadzane eksperymenty pozwalają na dokładne wskazanie ośrodków mózgowych uaktywniających się nie tylko przy ocenianiu i podejmowaniu decyzji, ale także w czasie oczekiwania na jej wynik.

¹² J. Zweig, *Twój mózg, twoje pieniądze*, MT Biznes, Warszawa 2008, s. 12.

¹³ T. Zaleskiewicz, *Neuroekonomia...*, s. 32.

¹⁴ C.F. Camerer, G. Loewenstein, D. Prelec, *Neuroeconomics: How Neuroscience Can Inform Economics*, „Journal of Economic Literature” 2005, XLIII.

¹⁵ C.F. Camerer, G. Loewenstein, D. Prelec, *Why Economics Need Brains*, „Journal of Economics”, No. 106 (3), 2004.

¹⁶ Szerszy opis stosowanych eksperymentów i ich wyników znajduje się w: T. Zaleskiewicz, wyd. cyt., s. 29-56.

Prowadzone przez neuroekonomię w każdym z wymienionych powyżej obszarów wyborów ekonomicznych badania eksperymentalne dostarczają wniosków, które trudno pogodzić z tradycyjną wiedzą ekonomiczną na temat procesów decyzyjnych jednostek, a które przedstawiają się następująco:

- w podejmowaniu decyzji finansowych ważną rolę odgrywają wyniki pieniężne, a pieniądze nie różnią się od innych wzmocnień wywołujących uczucie przyjemności, które jest większe, gdy ludzie oczekują na pozytywny wynik, niż gdy go osiągają;
- ryzykowne wybory zależą od kontekstu zysków lub strat¹⁷; zysk lub strata finansowa nie są jedynie skutkiem procesów finansowych czy psychologicznych, ale także biologicznych;
- ludzie wykazują bardzo wyraźną preferencję dla wariantów, dla których są ilościowo określone prawdopodobieństwa, a awersję do niepewności; unikają opcji niepewnych, gdyż wzbudzają one nieprzyjemne, negatywne emocje; racjonalne podejmowanie decyzji wydaje się polegać nie tylko na uwzględnieniu podstawowych parametrów ryzyka (wyników i prawdopodobieństwa), ale także na przewyciężeniu pierwotnego konfliktu z afektem, czyli zapanowaniu nad emocjami;
- w przypadku decyzji ekonomicznych, z którymi wiążą się wyniki niematerialne (moralne lub społeczne), o tym, jakiego ludzie dokonają wyboru, rozstrzygają doznawane przez nich emocje, a w zdecydowanie mniejszym stopniu zależą one od poznawczej analizy sytuacji;
- w przypadku działań i wyborów ekonomicznych (podejmowanych przez konsumentów, przedsiębiorstwa czy państwo) zawierających elementy konfliktu między natychmiastowymi a odroczonymi korzyściami, zrezygnowanie z natychmiastowych korzyści na rzecz otrzymania większych w przyszłości możliwe jest wówczas, gdy silniej uaktywniają się struktury mózgu odpowiedzialne za racjonalne myślenie; ponieważ emocje ograniczają naszą gotowość do odrzucania korzyści, skłaniając do odrzucenia ekonomicznie korzystniejszych rozwiązań; podział zasobów pieniężnych na część wydawaną i oszczędzaną może być wyjaśniony przyjemnością odczuwaną przy natychmiastowym dokonaniu zakupu produktów i stopniem awersji do pozbywania się pieniędzy;
- w przypadku podejmowania decyzji ekonomicznych w kontekście społecznym (którymi zajmuje się neuroekonomia społeczna) ważną rolę odgrywają negatywne

¹⁷ Efekt zależności wyborów od kontekstu zysków *versus* kontekstu strat został sformułowany (na przełomie lat 70. i 80.) w ramach psychologicznej teorii perspektywy opracowanej przez Kehneman i Tvesky'ego. Nazwany przez nich efektem odbicia, wyjaśnia, że w kontekście zysków ludzie skłaniają się ku ostrożności (preferują mniejszy pewny zysk zamiast zysku większego i niepewnego), a w kontekście strat wolą ryzyko (preferują większą i niepewną stratę od pewnej i mniejszej). Według nich jest to przejaw nieracjonalności decyzji. Zob. A.M. Zawadzka, I. von Buuren, *Wybory inwestycyjne w sytuacji sukcesu i porażki – porównanie międzykulturowe na przykładzie grupy polskiej i holenderskiej*, [w:] *Psychologiczne uwarunkowania zachowań ekonomicznych. Przedsiębiorczość – pieniądze – konsumpcja*, red. M. Goszczyńska, M. Górnik-Durose, Difin, Warszawa 2010, s. 155.

- emocje pojawiające się w warunkach niesprawiedliwego podziału, dokonywanego przez innych uczestników eksperymentów; jest to zatem reakcja na niesprawiedliwe w wymiarze ekonomicznym potraktowanie przez drugiego człowieka;
- podejmowanie działań finansowych w kontekście społecznym różni się od podejmowania ryzyka finansowego; prospołeczne i kooperacyjne zachowania ekonomiczne sprawiają nam przyjemność, a obserwacja zachowań nadmiernie rywalizacyjnych wywołuje w nas gniew i dążenie do wymierzania kary; współpraca z innymi ludźmi sprawia nam przyjemność i w ten sposób pomaga oprzeć się pokusie osiągania krótkoterminowych zysków z oszustw i rywalizacji;
 - nie tylko działania kooperacyjne zapewniają nam pozytywne emocje, przyjemność sprawia także możliwość ukarania oszustów; ludzie są gotowi ponosić straty finansowe, aby mieć możliwość ukarania graczy, którzy nie chcą współpracować z innymi osobami i próbują czerpać korzyści z dobra wspólnego; karanie innych, którzy nie chcą podejmować współpracy, sprawia nam przyjemność, a mózg reaguje w ten sam sposób wtedy, gdy współpracujemy, i wtedy, gdy wymierzamy kary nieuczciwym partnerom.

Obecne dokonania neuroekonomii spotykają się zarówno z bardzo pozytywnym, jak i krytycznym przyjęciem ze strony ekonomistów. Kierunki jej dalszego rozwoju i sposoby wykorzystania wniosków z badań powinny w najbliższych latach przyczynić się do pogłębionej jej oceny.

5. Podsumowanie

Zdając sobie sprawę z wybiórczego i subiektywnego charakteru doboru prezentowanych w tym opracowaniu aspektów i wniosków wynikających z badań ekonomii eksperymentalnej i neuroekonomii, należy podkreślić pewną ich zgodność w kontekście falsyfikowania założeń modeli i teorii wywodzących się z ekonomii głównego nurtu.

Pojawienie się, także tych, nowych kierunków w ekonomii oznacza, obok krytyki obowiązującej ortodoksji, możliwość przyswajania przez nią i włączenia do niej tych wniosków i idei, które pozwolą na dalszy jej rozwój. Dzięki takim zabiegom możliwe będzie patrzenie również na rolę państwa w gospodarce z perspektywy nie jednego kierunku teoretycznego, a stosowanie podejścia wielokierunkowego (eklektycznego), które wydaje się najwłaściwsze do tworzenia najlepszych modeli polityki ekonomicznej.

Połączenie zaprezentowanych w tym opracowaniu wyników badań dwóch odłamów współczesnej ekonomii, które mogłyby się odbyć w ramach swoistej syntezy z ekonomią ortodoksyjną, mogłyby także przyczynić się do zwiększenia jej „efektywności predykcyjnej” (trafności prognoz), co z kolei może przełożyć się na większą skuteczność polityki ekonomicznej¹⁸.

¹⁸ Zob. B. Fiedor, *Kryzys gospodarczy a kryzys ekonomii jako nauki*, „Ekonomista” 2010, nr 4.

Literatura

- Brzeziński M., Gorynia M., Hockuba Z., *Ekonomia a inne nauki społeczne na początku XXI w. Między imperializmem a kooperacją*, „*Ekonomista*” 2008, nr 2.
- Camerer C.F., Loewenstein G., Prelec D., *Neuroeconomics: How Neuroscience Can Inform Economics*, “*Journal of Economic Literature*” 2005, XLIII.
- Camerer C.F., Loewenstein G., Prelec D., *Why Economics Need Brains*, “*Journal of Economics*”, No. 106 (3), 2004.
- Davis J.B., *The Change in and State of Recent Economics*, “The Long Term View”, Special Issue “How Economics is Changing”, Massachusetts School of Law, vol. 7 (1), Spring 2008.
- Fiedor B., *Nauki ekonomiczne wobec wyzwań współczesności – wprowadzenie*, [w:] *Nauki ekonomiczne wobec wyzwań współczesności*, red. Z. Hockuba, B. Fiedor, PTE, Warszawa 2009.
- Fiedor B., *Kryzys gospodarczy a kryzys ekonomii jako nauki*, „*Ekonomista*” 2010, nr 4.
- Kaja J., *Polityka gospodarcza. Wstęp do teorii*, SGH, Warszawa 2007, s. 20-24.
- Kalinowski S., *Geneza i znaczenie metod eksperymentalnych w ekonomii*, [w:] *Teoretyczne podstawy polityki gospodarczej*, red. M. Ratajczak, Zeszyty Naukowe AE w Poznaniu, nr 77, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2006, s. 89.
- Kosior A., *Model nieegoistycznych preferencji: wprowadzenie i najnowsze badania*, „*Decyzje*” 2008, nr 9.
- Malawski M., Roy J., *Gry przetargu ultymatywnego*, „*Decyzje*” 2005, nr 3.
- Tyszka T., *Decyzje. Perspektywa psychologiczna i ekonomiczna*, Scholar, Warszawa 2010.
- Wojtyna A., *Współczesna ekonomia – kontynuacja czy poszukiwanie nowego paradygmatu?*, [w:] *Nauki ekonomiczne wobec wyzwań współczesności*, red. Z. Hockuba, B. Fiedor, PTE, Warszawa 2009.
- Zaleskiewicz T., *Czy nieracjonalność może być racjonalna? Klasyczne i alternatywne modele wyboru i zachowania w n-osobowych grach ekonomicznych*, [w:] *Człowiek wobec wyzwań i dylematów współczesności*, red. E. Aranowska, M. Goszczyńska, Scholar, Warszawa 2006.
- Zaleskiewicz T., *Neuroekonomia*, „*Decyzje*” 2008, nr 9.
- Zawadzka A. M., von Buuren I., *Wybory inwestycyjne w sytuacji sukcesu i porażki – porównanie międzykulturowe na przykładzie grupy polskiej i holenderskiej*, [w:] *Psychologiczne uwarunkowania zachowań ekonomicznych. Przedsiębiorczość – pieniądze – konsumpcja*, red. M. Goszczyńska, M. Górnik-Durose, Difin, Warszawa 2010.
- Zweig J., *Twój mózg, twoje pieniądze*, MT Biznes, Warszawa 2008.

ECONOMIC POLICY DILEMMAS FROM THE VIEWPOINT OF EXPERIMENTAL ECONOMICS AND NEUROECONOMICS

Summary: Contemporary economic policies derive from mainstream economics. The models which describe the effects of economic policy on the economy are based on those mainstream assumptions concerning the behaviours of markets, individuals and decision makers in general. A number of those assumptions, however, do not prove correct in reality. Attempts to explain the real market behaviours and explore the motives behind individual entities' decisions have been recently made by means of experiments carried out within experimental economics and neuroeconomics. The aim of the paper is to present the two developing fields of economics, their research methods and the applicability of their findings to the contemporary economic policy.